

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2009:9

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING – SKÄNNINGEPROJEKTET

Kvarteret Magasinet

RAÄ 5

Skänninge 2:1

Skänninge stad, Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1891-2000

Sofia Lindberg

UV ÖST RAPPORT 2009:9

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING – SKÄNNINGEPROJEKTET

Kvarteret Magasinet

RAÄ 5

Skänninge 2:1

Skänninge stad, Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1891-2000

Sofia Lindberg

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 010-480 81 40

Fax 010-480 81 73

uvost@raa.se

www.arkeologiuv.se

Produktion/grafisk form BRITT LUNDBERG

Grafik LARS ÖSTLIN

Foto RAÄ, UV ÖST

Tryck/utskrift ELANDERS SVERIGE AB, 2013

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2009 Riksantikvarieämbetet

UV ÖST, RAPPORT 2009:9

ISSN 1404-0875

Innehåll

Undersökningens förutsättningar 5

Inledning 5

Antikvarisk bakgrund 5

Arkeologisk potential 6

Mål 7

Metod 7

Genomförande 8

Inledning 8

Schaktningar 8

Fyndinsamling och undersökning av odlingslager 8

Dokumentation 8

Kontexter och faser 9

Naturvetenskapliga analyser 9

Resultat 9

Inledning 9

Sammanfattning 9

Agrara spår 10

Övriga lämningar 21

Fyndmaterialet 23

Utvärdering 25

Metodiskt genomförande i fält 25

Genomförande 25

Resultat och måluppfyllelse 25

Kommande arbeten 26

Administrativa uppgifter 26

Referenser 27

Tryckta källor 27

Källor på Internet 27

Övriga 27

Följande bilagor finns att hämta på

<http://samla.raa.se> och ATA

Bilaga 1 Osteologisk analys av benmaterial från Skänninge, Kv Magasinet
(Maria Vretemark, Västergötlands museum)

Bilaga 2 Makroskopisk analys av jordprover från Kv Magasinet, Skänninge
(Jens Heimdahl, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 3 ¹⁴C-analyser
(Göran Possnert & Maud Söderman, Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet)

Bilaga 4 Vedartsanalys
(Ulf Strucke, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 5 Keramik från Magasinet, Skänninge
(Mathias Bäck, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 6 Myntbestämningar
(Monica Golabiewski-Lannby, Kungliga Myntkabinettet)

Bilaga 7a Konserveringsrapport, metaller
(Camilla Hällbrink, ATm, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 7b Konserveringsrapport, metaller
(Åsa Norlander, ATm, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 8 Analysdatabas inklusive fynd, prover, kontexter, geometrier etc

Bilaga 9 Föremålsbilder
(Claes Brännfjord, UV Öst, Riksantikvarieämbetet)

Bilaga 10 Kontextmatris

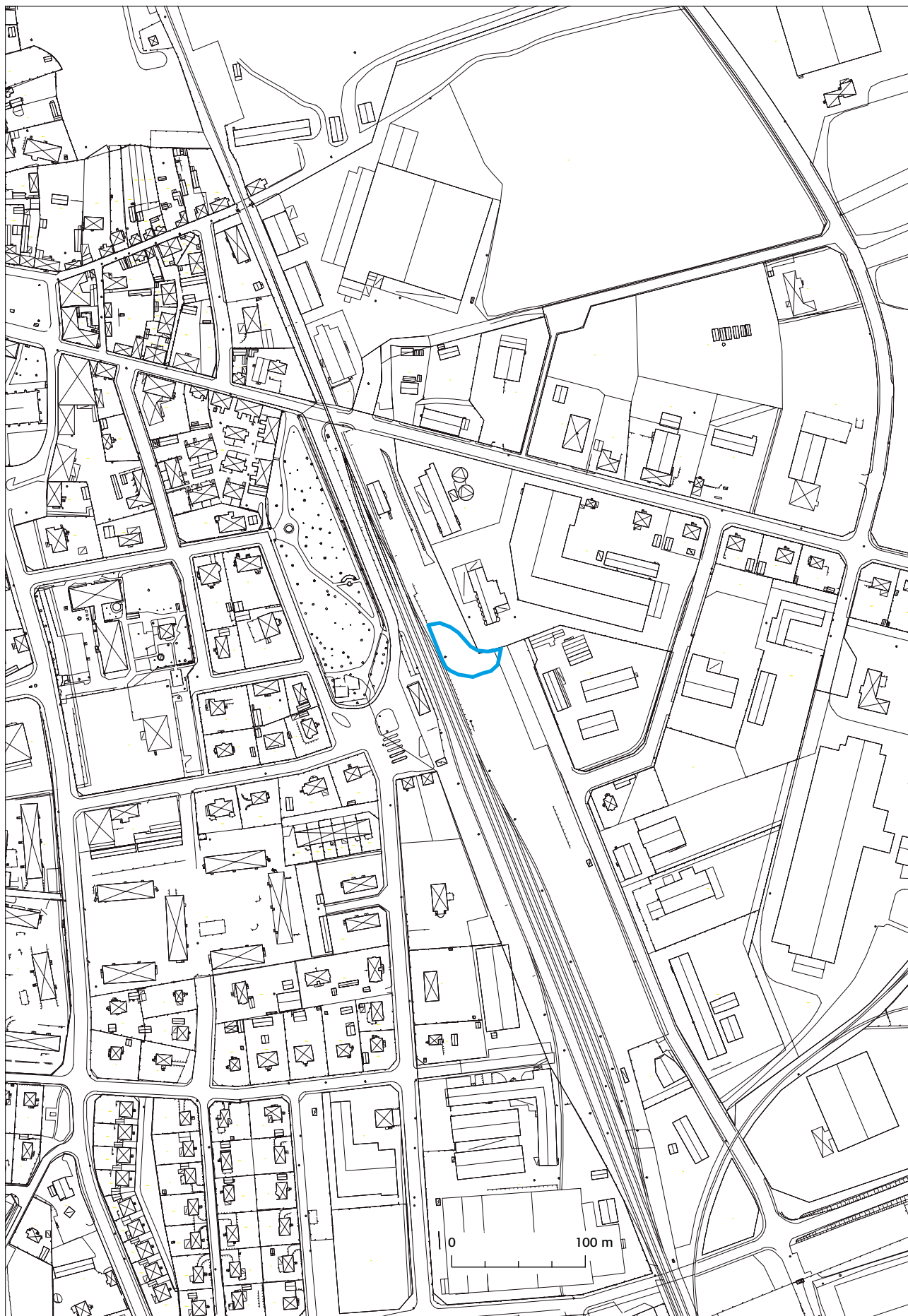

Fig 1. Undersökningsområdet i Skänninge. Skala 1:4000.

Arkeologisk undersökning – Skänningeprojektet

Kvarteret Magasinet

Under sensommaren 2005 undersöktes andra delen av den planerade gång- och cykelvägen invid Skänninges järnvägsstation.

Undersökningens resultat bidrar till forskningen kring organisation och brukande av Skänninges stadsjordar. Resultaten bör även kunna ingå i en vidare diskussion kring stadsjordar i allmänhet.

UNDERSÖKNINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Inledning

Mellan den 8 augusti och 19 september 2005 utförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst en arkeologisk undersökning nordost om järnvägsstationen i Skänninge, Östergötland. Undersökningen föranleddes av en planerad byggnation av gång- och cykelväg i anslutning till det projekterade dubbla järnvägsspåret från Mjölby till Motala. Undersökningen berörde östra delen av den planerade gång- och cykelvägen.

Uppdragsgivare var Länsstyrelsen i Östergötlands län och exploitör var Banverket, Region Sydöst. Föreliggande dokument utgör en basrapport av undersökningen och en del av resultaten kommer att bearbetas vidare inom ramen för en vetenskaplig publikation.

Basrapporten är sammanställd av Sofia Lindberg. Delar av texten i kapitlen *Undersökningens förutsättningar* och *Mål* är författad av Pär Karlsson i samband med upprättandet av projektets undersökningsplan.

Antikvarisk bakgrund

Kvarteret Magasinet ligger öster om stationsbyggnaden i Skänninge. Enligt det historiska kartmaterialet har området, i alla fall sedan början av 1600-talet, utgjort en del av stadens jordar. Järnvägsspåret och stationsbyggnaden tillkom under 1800-talets andra hälft på mark som då nyttjades för jordbruk. Först senare kom närområdet att bebyggas och då främst med magasinsbyggnader.

Det aktuella exploateringsområdet på östra sidan om järnvägsspåret omfattade ca 1450 m². Vid förundersökningen, som utfördes 1999, påträffades upp till 0,5 meter tjocka kulturlager. Ett av kulturlagren ¹⁴C-daterades till tidigmedeltid, högmedeltid (1100–1200-tal). I kulturlagren påträffades restprodukter från ben- och hornhantverk samt metallhantverk. Minst ett av kulturlagren tolkades vara äldre odlingslager och fyndmaterialet i lagren bedömdes som ett möjligt resultat av gödsling. Vid förundersökningen undersöktes även stolp- och störhål samt plog- och årderspår (Hedvall m fl 2002).

År 2002 undersöktes den västra delen av den planerade gång- och cykelvägen i *Järnvägs-parken* (Järnvägsparken, denna rapportserie). I samband med undersökningarna i Järnvägsparken påträffades bland annat lämningar som tolkades som spår av medeltida marknadsaktiviteter. Resultaten från Järnvägsparken kastade nytt ljus över områdets historia och möjliggjorde alternativa tolkningar av förundersökningsresultaten från Kvarteret Magasinet (se nedan).

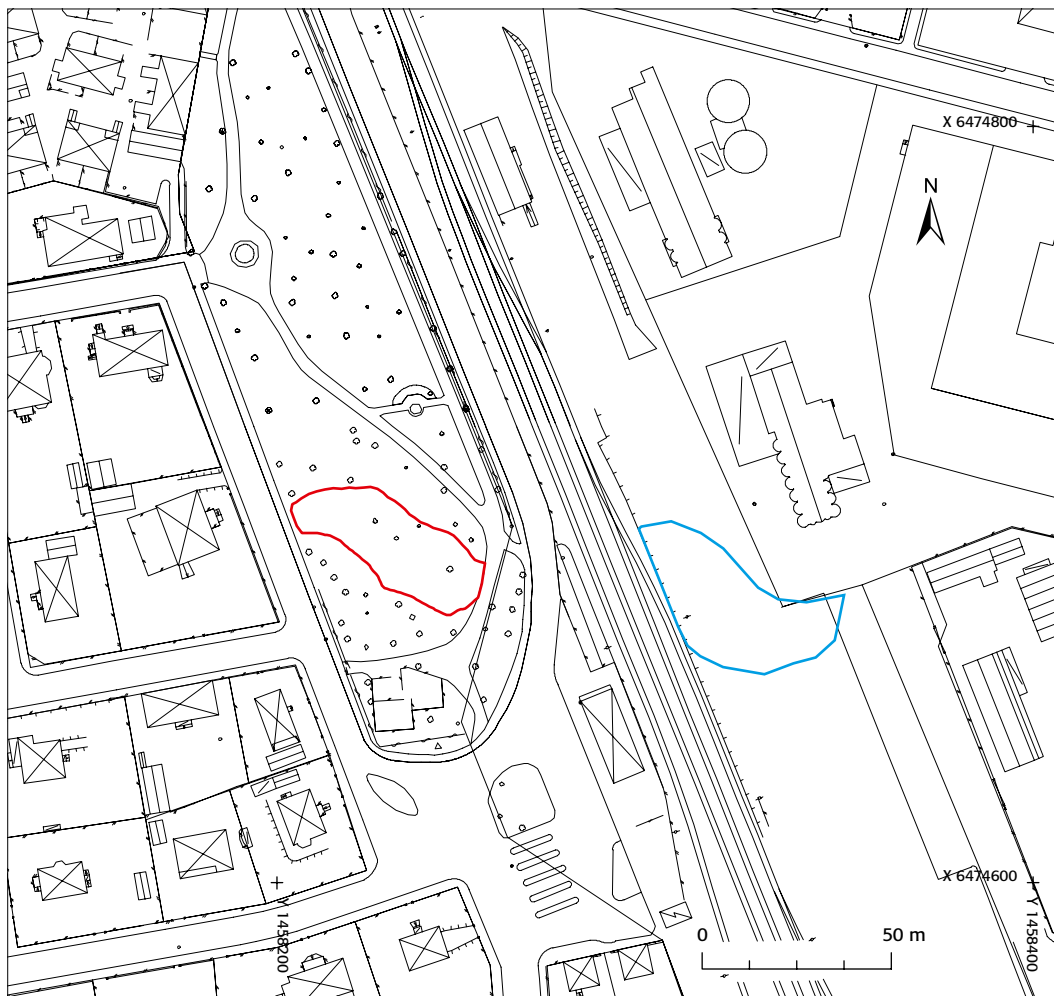

Fig 2. Kartan visar undersökningsområdet (blått) och hur det förhåller sig till det tidigare undersökta området i Järnvägsparken (rött). Skala 1:2000.

Arkeologisk potential

Inför den aktuella undersökningen fanns två huvudsakliga och övergripande frågor:

- Har platsen ingått som en del i ett större område som nyttjats till handel och marknadsaktiviteter?
- Representerar kulturlagren i området spår efter agrar verksamhet? När hade marken odlats?

I undersökningsrapporten från Järnvägsparken argumenteras för att området under hög- och senmedeltid kan ha nyttjats som marknadsplats. Lämningar som låg till grund för tolkningen av platsens nyttjande var främst fynd av klädesplomber i bly, vikter, mynt, bronsklipp samt så kallade ströningar, i kombination med avsaknad av fasta konstruktioner (Järnvägsparken, denna rapportserie).

Den årliga marknaden i Skänninge vid Olofsmässan är känd sedan medeltiden. Hur denna var organiserad, var den var förlagd eller vilka varor och tjänster som bytte ägare är dock i princip okänt. Senare års undersökningar i anslutning till den historiskt belagda stadsbebyggelsen har dock antytt arkeologins möjligheter att nå kunskap om dessa förhållanden. Huruvida den aktuella platsen skulle innehålla liknande fyndmaterial som framkommit i Järnvägsparken eller vid undersökningarna vid kriminalvårdsanstalten (Feldt, i manus) var okänt, främst på grund av att metalldetektor inte nyttjades vid förundersökningen. Fynden av hantverksavfall antydde dock att området ingick i samma marknadsområde som påträffades i Järnvägsparken.

Skänninges Helgeandshus antas ha legat i stadens sydöstra utkant, vid nuvarande Järnvägsparken och nämns i det skriftliga källmaterialet första gången år 1331.

Under de medeltida lämningarna i Järnvägsparken påträffades en grop med en härd i, härden har ¹⁴C-daterats till 130–390 AD (2 σ , Ua-26744), samt vad som möjligen kunde utgöra delar av en inhägnad/dike från romersk järnålder. Sedan tidigare fanns en lösfunnen lansspets från järnålder i Järnvägsparken. Den aktuella undersökningen bedömdes ha potential att bidra med hur området i nära anslutning till denna eventuella boplatz nyttjats.

Den i förundersökningsrapporten föreslagna tolkningen att kulturlagren öster om järnvägsstationen representerade spår efter odling ansågs dock också relevant. Utifrån äldre kartmaterial kan det konstateras att ytan nyttjats för odling åtminstone sedan 1638, vilket är den äldsta kartan vi känner till. De fynd som gjordes i lagret bedömdes indikera att kulturlagrets innehåll utgjordes av hushållsavfall som tillförts platsen som gödsling. Följdfrågan blev då när denna odling har ägt rum, och i vems regi? Representerade den samma tid som fyndmaterialet indikerade, det vill säga medeltid, eller hade åkerbruket skett i ett senare skede? I undersökningsplanen framhölls att kunskapen om stadsnära odlingsstrategier i allmänhet och i Skänninge i synnerhet är mycket sparsam.

Särskilt påpekades även att de två tolkningarna, odling och marknadsaktiviteter, absolut inte behövde utesluta varandra. Samma yta kunde ha nyttjats för bägge aktiviteter under hög- och senmedeltid, och möjligen även senare än så. Lämningarna öster om järnvägsstationen ansågs därför kunna lämna viktig kunskap om både det medeltida Skänninge och om förhistoriska förhållanden i området.

MÅL

Målsättningarna med undersökningen i kvarteret Magasinet utgick ifrån de frågeställningar som presenteras i projektprogrammet för hela *Slättbygdsprojektet* (Kaliff & Carlsson 2003) samt i den undersökningsplan som upprättats för undersökningen.

Förutom frågorna i kapitlet *Undersökningens förutsättningar, Arkeologisk potential* så var de specifika målsättningar med den aktuella undersökningen att:

- Dokumentera, tolka och karaktärisera anläggningar, kulturlagren och eventuella konstruktioner.
- Problematisera fyndmaterialet utifrån frågeställningar kring organisationen av marknads-handel.
- Diskutera resultaten från undersökningen i relation till de övriga delundersökningarna samt att infoga resultaten i de övergripande problemområden som presenteras i undersökningsplanen för hela Skänningeprojektet.

METOD

I följande avsnitt presenteras den inför slutundersökningen *planerade* fältmetoden.

Kulturlagren planerades att ägnas särskild uppmärksamhet. Detta motiverades av bland annat erfarenheterna från Slättbygdsprojektets Motaladel samt undersökningen i Järnvägsparken, där en mycket noggrann undersökningsmetod varit nödvändig för att finna såväl en horisontell som vertikal stratigrafi i de till synes ostratifierade kulturlagren.

Moderna kulturlager skulle banas av med maskin ner till äldre kulturlager, anläggningar eller orörd mark. Därefter skulle kulturlager och anläggningar undersökas för hand, i syfte att studera deras stratigrafi, struktur och funktion. Undersökningen skulle genomföras enligt en strikt kontextuell metod (se vidare Larsson 2000).

Senare års undersökningar har kunnat påvisa att det är möjligt, genom en konsekvent genomförd planbaserad undersöknings- och dokumentationsmetod, att fånga upp en ”försvunnen stratigrafi” (se t ex Lundberg 2000). Således skulle både undersökningsmetoden och dokumentationsmetoden betona plan framför sektion.

I samband med friläggandet och undersökningen av kulturlagren skulle dessa undersökas noggrant med hjälp av metalldetektor. Erfarenheterna från metalldetektoranvändningen i Järnvägsparken (Järnvägsparken, denna rapportserie) och vid kriminalvårdsanstalten (Feldt, i manus) i Skänninge angavs som främsta motiv för detta. Konsekvent avsökning med metalldetektor

skulle även möjliggöra senare jämförelser mellan fyndmaterialen i metall från dessa undersökningar. Eventuella påträffade anläggningar i den orörda undergrunden skulle dokumenteras, undersökas, dateras och tolkas.

Handgrävning av kulturlager och anläggningar planerades att kompletteras med sållning samt naturvetenskapliga analyser såsom makrofossil- samt eventuellt även fraktionsanalyser. Datering och tolkning av materialet planerades att ske genom stratigrafisk analys, fyndmaterialets sammansättning samt resultaten från ^{14}C -analys.

Samtliga lämningar skulle dokumenteras digitalt med hjälp av RAÄ:s fältbaserade dokumentationssystem, Intrasis, eventuellt i kombination med handritade planer och sektioner. Hela dokumentationsmaterialet skulle sedan omvandlas till och bearbetas i digital form.

GENOMFÖRANDE

Inledning

Beräknad undersökningsyta uppgick till ca 1450 m². Områdets norra och östra delar hade dock minskats ned så att exploateringsområdet kom att omfatta ca 1130 m².

I detta kapitel beskrivs även de prioriteringar som gjordes i samband med undersökningen.

Schaktningar

Maskinschaktningen tog väldigt mycket tid i anspråk då upp till 1,6 meter tjocka jordmassor skulle schaktas bort. Schaktningarna pågick fortlöpande under grävningens tre första veckor. Det alternerades mellan borttagning av moderna, påförda massor och resterande delar av metalldetektoravsökta och delvis för hand undersökta kulturlager.

På ca 1 meters djup påträffades stolphål och en grop som bedömdes höra samman med anläggandet av järnvägen alternativt industriområdet öster om undersökningsområdet. Då schaktningarna tog mycket tid i anspråk valdes att endast fortsätta i västra delen av norra området, vilken bedömdes ha störst potential att besvara de frågor som fanns till området.

I sydöstra delen av undersökningsområdet var de påförda massorna endast ca 0,5 meter tjocka men kulturlagren var bitvis totalt bortschaktade i samband med tidigare markarbeten.

Fyndinsamling och undersökning av odlingslager

Odlingslagren avsåktes konsekvent med metalldetektor, både i samband med avbaning och i flera skikt när det, på grund av lagrens maktighet, bedömdes som nödvändigt. Dessutom torrsållades mindre provytor i alla lager för att tillvarata eventuell keramik och andra icke-metalliska komponenter. Grävnheter användes endast i syfte att visa vilka ytor som undersökts mer noggrant. Metoden gör att materialet blir jämförbart med det som framkom i Järnvägsparken. Relativt stora ytor i de två äldsta odlingslagren grävdes dessutom för hand med hacka. Resterande delar schaktades bort med hjälp av maskin.

Från det yngsta och mest omblandade odlingslagret (AL100) samlades endast bearbetade djurben in. Inte heller alla järnföremål i form av moderna spikar och dylikt sparades från detta lager. När det gäller sållning och handgrävning lades störst vikt vid det understa och följaktligen äldsta odlingslagret (AL103/113). Förklaringen till detta är att det möjligen kunde ha potential att datera den äldsta odlingen på platsen.

Noggrannhet i rensning just i kontaktytorna mellan lagren medförde att stratigrafiska relationer mellan gärdesgårdar, odlingsspår, odlingslager och andra anläggningar kunde iakttas.

Dokumentation

All plandokumentation är digital och utförd med hjälp av totalstation. Inga sektions- eller planritningar upprättades förutom som förtydligande skisser i samband med kontextbeskrivning. Fotografering med digitalkamera gjordes fortlöpande. Områden med årderspår dokumenterades genom fotografering från skylift vid två olika tillfällen. Förutom utbredningen på hela årderspårsområdet mättes några årderspår in som polygoner eller linjer för att illustrera riktningar.

Kontexter och faser

Gällande definition av begreppet kontext och de undergrupper som använts hänvisas till rapporten från undersökningarna i Järnvägsparken i denna rapportserie. Precis som i Järnvägsparken har de flesta lämningar dokumenterats under en identitet även om de bestod av flera separerbara stratigrafiska enheter. Enda undantagen utgörs av AN2450, AN2478 och AN2521, där fyllningen i groparna har egen identitet. Förklaringen är att det i dessa fall bedömdes som potentiellt intressant med en högre upplösning.

Undersökningen var i förhållande till flera av de andra undersökningarna i Skänninge ganska okomplicerad när det gäller stratigrafi och arkeologiska objekt. Den vidare bearbetningen av materialet har anpassats till detta faktum. Begreppet fas har använts som samtolkande begrepp när det gäller de agrara lämningarna. En fas innehåller kontexter som tolkas ha skapats och/eller varit i bruk i ett sammanhang under en viss historisk period. Utgångspunkten för en ny fas är att en förändring i det agrara nyttjandet av området har kunnat identifieras. Dateringsproblematiken kring odlingslagren har medfört att samma lager kan diskuteras i samband med fler än en fas. När det har varit möjligt har det arkeologiska materialet samtolkats med historiska källor. Följaktligen kommer några faser att avse långa och oprecisa tidsintervall medan andra blir relativt korta och mer specifika.

Naturvetenskapliga analyser

Jordprover togs från samtliga odlingslager och i vissa fall togs flera prover från det som bedömdes vara samma lager men var separerade av en körväg som lämnades kvar mitt i undersökningsområdet. Proverna togs framför allt i syfte att genom makrofossilanalys undersöka om lagren innehöll gödsel.

Ett makrofossilprov togs även från fyllnadslagret i nedgrävningen AN2450, som var stratigrafiskt äldre än odlingen på platsen, med förhoppning om att det skulle kunna bidra till tolkning av funktion. För analysresultat av samtliga makroprover, se bilaga 2.

För att om möjligt erhålla en relativ datering av det äldsta odlingslagret analyserades ett par ^{14}C -prover från diffusa anläggningar under detta lager. Att analysera ^{14}C -prover från själva odlingslagren eller årderspåren bedömdes innebära en allt för stor osäkerhet när det gällde det egentliga ursprunget av innehållet i provet. För att få en något så när pålitlig datering genom ^{14}C -analys av odlingslager eller årderspår hade det krävts ett stort antal prover, vilket inneburit en kostnad som inte bedömdes stå i relation till det potentiella resultatet. För analysresultat av samtliga ^{14}C -prover, se bilaga 3. För analysresultat av samtliga vedartsprover, se bilaga 4.

RESULTAT

Inledning

Undersökningens resultat presenteras inom de båda underrubrikerna *Agrara spår* och *Övriga lämningar*, i kronologisk ordning. Undersökningens främsta resultat var de slutsatser som kan dras om platsens agrara historia i ett långt tidsperspektiv. Den tidsmässiga tyngdpunkten finns i historisk tid. Följaktligen läggs störst vikt vid redovisningen av dessa resultat. I texten förkortas arkeologiskt objekt *AL* (lager), *AN* (nedgrävning) och fynd *F*, där de följs av aktuellt nummer. Avsnittet inleds med en resultatsammanfattning.

Sammanfattning

Under sensommaren 2005 undersöktes andra delen av den planerade gång- och cykelvägen invid Skänninges järnvägstation. Undersökningen berörde delar av stadens jordar, nära den bebyggda delen av den medeltida staden.

Fyra faser har kunnat identifieras när det gäller odlingen på stadsjordarna i den här delen av Skänninge. Undersökningen har visat på att odlingen sannolikt etableras under högmedeltid som ej indelad åkermark. Utifrån kartmaterial och arkeologiska resultat kan vi möjligen spåra en förändring som sker någon gång efter denna etablering men före den omstrukturering som sker i samband med storskiftet i slutet av 1700-talet. Spåren efter hägnader indikerar att

Fig 3. Undersökningsområdet på ett utdrag ur 1638-års karta över Skänninges stadsjoridar. Dagens vägnät är markerat med vitt. Skala 1:5000.

området även använts som betesmark. Från undersökningen i Järnvägsparken finns ett fyndmaterial som har tolkats som spår efter någon form av marknads- och/eller hantverksaktiviteter. Fyndmaterial av delvis samma karaktär men i mycket mindre omfattning påträffades också inom kvarteret Magasinet. Inom undersökningsområdet påträffades även enstaka nedslag från stenålder i form av fynd av flinta och kvarts, enstaka diffusa anläggningar som daterats till yngre bronsålder/äldre järnålder och vikingatid samt några gropar från 1600-1700-tal som eventuellt kan tolkas som täktgropar. Slutligen fanns tydliga spår av områdets sentida historia, bland annat efter den numera nedlagda järnväg som gått mellan Väderstad och Bränninge.

Undersökningens resultat bidrar främst till forskningen kring organisation och brukande av Skänninges stadsjoridar. Resultaten bör även kunna ingå i en vidare diskussion kring stadsjoridar i allmänhet.

Agrara spår

Exploateringsytan låg inom den del av Skänninges stadsjoridar som på den geometriska kartan från 1638 benämns Vårfrulyckan (nr 18). Vårfrulyckan nämns i ett medeltida diplom redan i början av 1400-talet och har alltså medeltida ursprung (DS 16045). Ett annat diplom från mitten av 1400-talet behandlar försäljningen av en åker i Vårfrulyckan (DS 27333). Platsen för undersökningen låg på vad som betecknas som Vårfrulyckan, kronojord. I samband med storskiftet 1779 upprättas en karta som redovisar den nya indelningen av åkermarken.

Inom undersökningsområdet fanns tre olika odlingslager. Stratigrafin var mycket tydlig och redovisas i fig 4. Uppdelningen i AL103 och AL113, AL101 och AL110 motsvarar norra respektive södra ytan av undersökningsområdet. Det fanns på grund av den kvarlämnade vägbanken mitt i området ingen fysisk kontakt mellan lagren men de utgör med största sannolikhet delar av samma odlingslager.

Det finns flera källkritiska aspekter att ta hänsyn till när det gäller tolkning och datering av odlingslager. Fyndens närvaro kan bero på ett nyttjande av området som inte krävt några fasta konstruktioner och därmed inte heller genererat avtryck i form av anläggningar. Alternativt har eventuella konstruktioner förstörts av senare tiders odling. Vidare förflyttades föremål vertikalt i stratigrafin. Årdret pressar ner yngre föremål i äldre lager samtidigt som äldre odlingslager i alla fall delvis bör kunna förstöras av senare tids odling och på så sätt hamnar äldre föremål i ett yngre odlingslager. Dessutom tillförs ständigt material genom gödsling. I analysen av odlingslagren har tendenser i fyndmaterialets fördelning mellan lagren såväl som stratigrafiska relationer legat till grund för dateringen som är relativ och inexakt.

Ytterligare en fråga är varför vi rent visuellt överhuvudtaget ser en så tydlig lagerskillnad. Det kan ha sin förklaring i att årdret bara når till ett visst djup och när nytt material tillförs på platsen (gödsel och avfall) sker en lagertillväxt som så småningom resulterar i att årdret inte påverkar hela odlingslagrets tjocklek.

Några av de agrara lämningarna har inte kunnat föras till någon särskild fas. AN116: Hankärdesgård i NV-SÖ riktning som är yngre än AL110 men överlagras av AL100. Den liknar konstruktionsmässigt de yngre hägnaderna AN115 osv. AN108: Årderspår, yngre än AN104 men med annan fyllning och avvikande riktning.

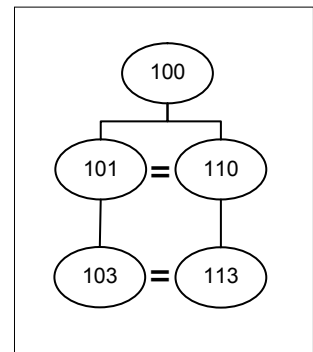

Fig 4. Enkel matris över de stratigrafiska förhållandena mellan odlingslagren.

Fig 5. Foto av sektion som visar samma lager som i matrisen ovan (fig 4).

Fig 6a. Foto från skylift av årderspår på sydvästra delen av ytan. Mot söder.

Fig 6b. Årderspår på norra delen av ytan. Väster är uppåt i bild.

Fas 1. Medeltid

Kontexter

Odlingslager: AL103, AL113.

Årderspår: AN104, AN114.

Fas 1 karaktäriseras av en odling utan indelning i tegar där jorden brukats med årder, vilket genererat ett rutmönster av årderspår (se fig 6a och b). Denna odlingsfas utgör de äldsta spåren av agrar verksamhet på platsen och har sannolikt inletts under högmedeltid.

AL103/113 tolkas som det äldsta odlingslagret på platsen. Lagret var nästan svart och innehöll en del icke nedbrutet organiskt material. Det verkade på några ställen ligga i naturliga fördjupningar som skulle kunna vara fuktsänkor, i ett fall kanske till och med en liten bäck. Tolkningen är att lagret från början utgjort en naturlig markyta som sedan har blivit kulturpåverkad genom odling. Att innehållet i lagret var fragmentariskt och att underliggande årderspår innehöll fyllning från detta lager bidrar till tolkningen som odlingslager. Däremot var odlingen svårare att fånga i de makroskopiska proverna (se bilaga 2). Lagret var ganska fyndtomt men i förhållande till främst det yngsta odlingslagret kan det troligen dateras till medeltid. I lagret påträffades bland annat en skärva äldre rödgods, knivblad, gjuttapp, vikt och avfall från kamtillverkning. Något som kan styrka dateringen av denna fas bakåt i tiden är att det inte finns någon östersjökeramik, vilket förekommer i de undersökta områdena i Skänninges norra del (jfr Nya Motalagatan, denna rapportserie). Från förundersökningen finns en ^{14}C -datering till 1100–1200-tal men det är svårt att säga med säkerhet från vilket lager provet är taget samtidigt som enstaka ^{14}C -prov från den här typen av kontexter kan vara osäkra (se resonemang ovan). Daterade ^{14}C -prov ger endast mycket vida ramar för kronologin. Vi kan med säkerhet säga att odlingen är yngre än en i orörd mark nedgrävd grop vars fyllning daterats till yngre bronsålder/äldre järnålder. Ytterligare ett prov har daterats och problematiken med det beskrivs under *Övriga lämningar*. En rimlig tolkning är dock att odling inletts under högmedeltid.

Fig 7. Plan fas 1.
Skala 1:400.

Årderspårerna på norra ytan var generellt fler och mönstret var tätare än på södra ytan. Årderspårerna AN104/114 bör tillhöra samma tid som AL103/113 och är sannolikt resultat av ett brukande av detta lager då AL103/113 ligger som fyllning i årderspårerna där de gått ned i orörd mark. I AL103 påträffades vid makroskopisk analys bland annat oregano, vilket tyder på att detta faktiskt odlats i Skänninge under medeltiden (se bilaga 2). De dominerande riktningarna på årderspårerna var nord-syd och öst-väst. De bildade ett förhållandevis jämt rut-mönster med avstånd om i de flesta fall ca 0,30 meter mellan spårerna med variationer i intervallet 0,25–0,50 meter. De i nord-sydlig riktning var i allmänhet kraftigare och tydligare. I AN104/114 kan det dölja sig en lång tids brukande med flera generationer som vi idag inte kan skilja ut. Dateringen grundar sig dels på innehåll i AL103/113 och dels på stratigrafiska och rumsliga relationer till yngre strukturer. Årderspårerna går till exempel rakt över gårdesgårdarna i fas 2 och 3 och tar alltså ingen hänsyn till dessa gränser. Vi kan inte se några tydliga gränser för åkrarna i den här perioden. Årderspårerna upphörde dock österut och verkar även ebba ut såväl i norr som i söder. Det är svårt att avgöra huruvida årderspårerna inte bevarats i de östra delarna på grund av senare tiders markarbeten eller om frånvaron faktiskt representerar en gräns för åkern. Utan tydliga gränser blir dock åkrarnas storlek hypotetisk. Årderspårerna fanns inom ett område som på den norra ytan är cirka 18x11 meter och på den södra cirka 10x16 meter. Vi kan rimligen anta att det fanns årderspår även under den kvarlämnade körvägen, vilket i så fall skulle ge en total odlingsyta på minst 31x16 meter.

I Europa var tegskiftet det förhärskande sättet att organisera markerna på medeltiden. En vanlig term är *open field*, vilket betyder att gårdarna hägnades gemensamt medan tegarna särskiljdes på annat vis (Hoppe 1997:256). Vi kan inte se några tydliga gränser för åkertegar i den södra delen av Skänninge när det gäller det äldsta jordbruket. Antingen har jorden inom Vårfrulyckan inte varit tegindelas under denna period eller så har tegarna varit markerade på annat vis, till exempel med en smal gräsvall (jfr Sporrang 1997:30). Möjligheten finns också att åkrarna varit större än undersökningsområdet och att gränserna därför finns utanför den undersökta ytan.

Fig 8. Plan fas 2.
Skala 1:400.

Fas 2. Medeltid – storskifte 1779

Kontexter

Gärdesgård: AN118.

Störhåll/små stolphål: AN3977, AN3982.

Odlingslager: AL101?, AL110?

Dike: AN1555?, AN1004?

De agrara lämningarna i fas 2 kan möjligen visa på att åkermarken varit indelad i mindre tegar även före storskiftet. Att gränsen markerats med hankgärdesgård kan tyda på att marken även nyttjats för bete. Dateringen av den här fasen är främst relativ i förhållande till fas 1 och 3.

En hankgärdesgård (AN118) i nord-sydlig riktning (med en liten vridning åt nordväst-sydost) med ca 0,15 meter mellan störrarna i paren och 1,5 meter mellan paren tillhör perioden. Den skiljde sig i utförande från de yngre hägnaderna tillhörande fas 3, till exempel AN115. Störhålen gick generellt även djupare ned i orörd mark än de i AN115. En möjlighet är att det betyder att de slagits ned från en lägre marknivå, i det här fallet en äldre markyta. Även fyllningen var annorlunda och liknade AL101 eller AL103, till skillnad från de yngre käpphålen som var fyllda med det yngre AL100. Ca en meter öster om AN118 påträffades två små nedgrävningar, symmetriskt placerade i mitten av en ”öppning” i gärdesgården. Nedgrävningarna kan eventuellt ha ingått i någon form av grindkonstruktion.

Eventuellt skall hägnaden tolkas tillsammans med AL101/110. Lagret innehöll såväl yngre rödgods, som daterats till 1800-1900-tal, som flintgods men till skillnad från det ovanliggande AL100 förekom ingen uppenbar inblandning av andra 1800–1900-talsföremål. Även i AL101/110 påträffades oregano vid makroskopisk analys, samt även sallat, vilket tyder på att detta odlats i Skänninge. Spåren av dynga var tydligare i detta lager än i underliggande även om materialet fortfarande var kraftigt nedbrutet (se bilaga 2). Den klart övervägande delen av undersökningens fynd av rester efter benhantverk fanns i AL101/110, vilket ger en medeltida indikation (se bilaga 1). Benmaterialet i AL101/110 kan naturligtvis också komma från underliggande AL103/113. Även delar av fyndmaterialet i det ovanliggande AL100 kan ursprungligen komma från detta odlingslager.

Ett svårtolkat dike/nedgrävning (AN1004) stämmer riktningsmässigt med hankärdesgården AN118. Det var äldre än avtrycken efter slipersen i samma område och måste därför ha tillkommit före 1913 då denna järnväg invigdes. Däremot fanns sentida rödgodsskärvor i fyllningen. Dessa kan dock komma från AN1023 som delvis grävts igenom AN1004. Huruvida AN1004 skall föras till denna fas är emellertid mycket osäkert.

Eventuellt kan hankärdesgården AN118 (och nedgrävningen AN1004?) representera en äldre teggräns än det som vi ser på storskifteskartan från slutet av 1700-talet. Enligt en del forskare markerades dock teggränser sällan med hägnader så här tidigt (Sporrong 1997:30, Hoppe 1997:256). Hägnaden kan dock ha ingått i ett tegskifte tillsammans med de diken som finns markerade på storskifteskartan och som uppenbarligen fanns där då det nya skiftet genomfördes. Ett dike (AN1555) kan motsvara ett av dessa diken och har i så fall grävts om och gjorts om till täckdike vid ett senare tillfälle. Tegbredden har i så fall varit cirka 30 meter (om hänsyn tas till AN1004 blir den 20 respektive 10 meter). På ovan nämnda karta finns svaga streck i samma riktning som storskiftesindelningen. Eventuellt visar dessa att det funnits en liknande tegindelning i området även före storskiftet.

Alternativt har hägnaden haft ett helt annat syfte. Gränserna för gårderna kan till exempel ha förändrats. Ytterligare en möjlighet är att området nyttjats till annat än odling under en period, till exempel betesmark och att det därför behövts hägnas. Makroanalysen gav på grund av ett starkt nedbrutet material endast svaga indikationer på dynga (se bilaga 2). Kontaktytan mellan AL100 och AL101/110 var mycket skarp och överytan på det senare var ganska hård. Kan detta eventuellt bero på ett uppehåll i odlingen som visar på att marken istället nyttjats till bete?

Fas 3. Storskifte 1779–1800-tal

Kontexter

Odningsslager: AL100.

Gärdesgårdar: AN105/115, AN117, AN120.

Diken: AN1004? AN1555?, AN1023?

Fas 3 karaktäriseras av en tydlig indelning av åkermarken i mindre tegar. Gränserna för dessa tegar sammanfaller helt med dem som redovisas på storskifteskartan från 1779 och bedöms därför tillhöra denna period. Att gränserna markerats med hankärdesgårdar kan tyda på att marken även nyttjats för bete.

Till fas 3 hör tre parallella hankärdesgårdar i nord-sydlig riktning (AN105/115, AN117, AN120). I hägnaderna fanns öppningar där störhål saknas. Det är svårt att avgöra om dessa representerar verkliga öppningar eller om störhålen ej upptäcktes vid undersökningen. I anslutning till hägnaderna fanns även en del enskilda störhål. En möjlig tolkning är att dessa utgjort stöttor till gårdesgårdarna. Det fanns även några fall med dubbla störrar på samma plats, vilket kan indikera förstärkning och lagning (jfr Kardell 2004:155ff).

Störhålen syntes i överytan av AL101 men hägnaden bör tillhöra ett brukande av AL100. AL100 innehöll ett omblandat fyndmaterial med inslag från såväl medeltid som 1800–1900-tal. Lagret utgör fyllning i störhålen och måste ha funnits i alla fall när hägnaden togs bort men framför allt måste störrarna ha slagits ner djupare än de 6–7 cm som gick att undersöka arkeologiskt. Enligt Sten Hagander bör hålet till en gårdesgårdstör om möjligt göras 20–30 cm djupt (1995:65). Det finns faktorer som tyder på att man underhållit gårdesgårdarna. Men en och samma gårdesgård står, trots relativt stort underhåll, sällan längre än 30 år (Kardell 2004:155ff).

Diket AN1555 passar riktningsmässigt bra med hankärdesgårdarna. Enligt storskifteskartan skall det också finnas diken i den här delen av området. I diket fanns ett tegelrör i botten och det har alltså fungerat som täckdike. Diket var ganska brett, vilket skulle kunna indikera att det var ett äldre dike som grävts om till täckdike (jfr resultat Nya Motalagatan, denna rapportserie).

Fig 9. Plan fas 3. Skala 1:400.

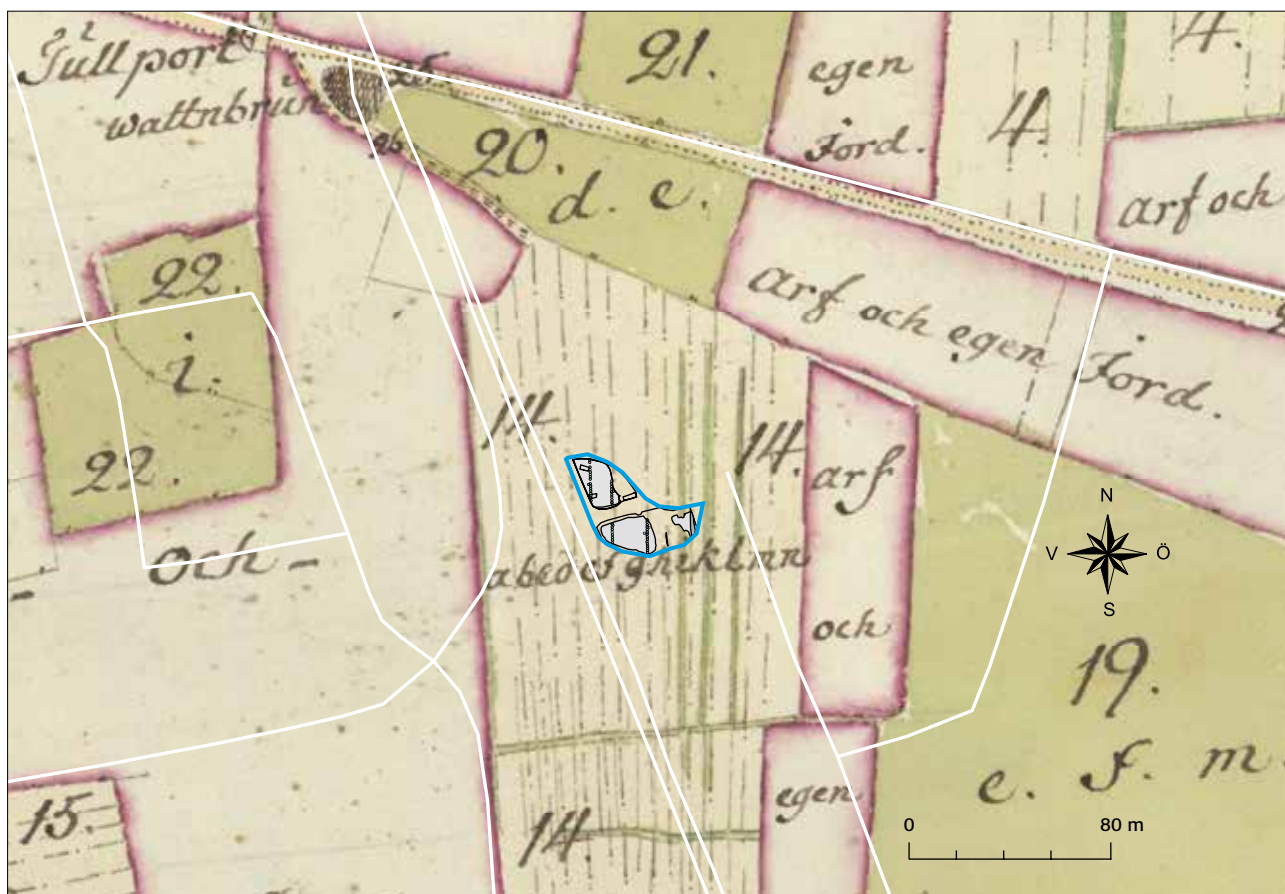

Fig 10. Storskifteskartan från 1779 med undersökningsområdet och ett utdrag ur fastighetskartan. Skala 1:3000.

Fig 11. Foto på spår av hägnad (t v) samt omstolpning av hägnad (t h).

Även AN1023 skulle kunna höra till denna fas och eventuellt ha utgjort ett tegdike, men detta är mycket osäkert.

Hankgärdesgårdarna stämmer mycket väl överens med gränserna mellan tegarna på storskifteskartan från 1779 och i enlighet med storskiftets principer är det skillnad på tegarnas bredd. Förutom detta går gärdesgårdarna rakt över gropar (se kap. övriga lämningar) med fyllning som innehåller material från 1600–1700-tal och måste därför vara yngre än i alla fall 1600-tal.

Fas 4. 1800-tal–tidigt 1900-tal

Kontexter

Odlingslager: AL100.

Plogspår: AN112, AN1174.

Spadbruk: AN102, AN111.

Dike: AN1004?, AN1555.

I fas 4 odlas jorden troligen med plog, på en vad vi kan se icke tegindelad åker. Gärdesgårdarna i nord-sydlig riktning plockades så småningom bort då området kom att brukas med plog (AN1174, AN112). Spåren syntes i ytan av AL101/110 och hade en mycket skarp kant medan den andra var ojämnare. Kanske indikerar detta användande av plog med vändskiva. Spåren gick, med några få undantag, endast i rakt nord-sydlig riktning, vilket skiljer sig från underliggande årderspår (t ex AN104). Ställvis fanns spåren rakt över de äldre hägnaderna och en möjlighet är därför att tegindelningen helt försvunnit. Alternativt utgör vissa av odlings-spåren slut- eller vändfårar på omarkerade tegar. Som tidigare nämnts står en gärdesgård sällan längre än 30 år. Om man utgår från att gärdesgårdarna sattes upp för att tydliggöra den nya tegindelningen i och med storskiftet 1779 så bör de vara bortplockade i alla fall kring 1820. Nästa stora förändring som vi känner till är laga skifte 1830.

Till denna fas hör ett brukande av AL100. Lagret innehöll ett mycket omblandat material, medeltida såväl som 1800–1900-tals föremål. Det omblandade fyndmaterialet bör bero på att marken odlats fram i tidigmodern tid, kanske ända fram till att järnvägen byggdes i slutet av 1800-talet eller möjligen även efter detta.

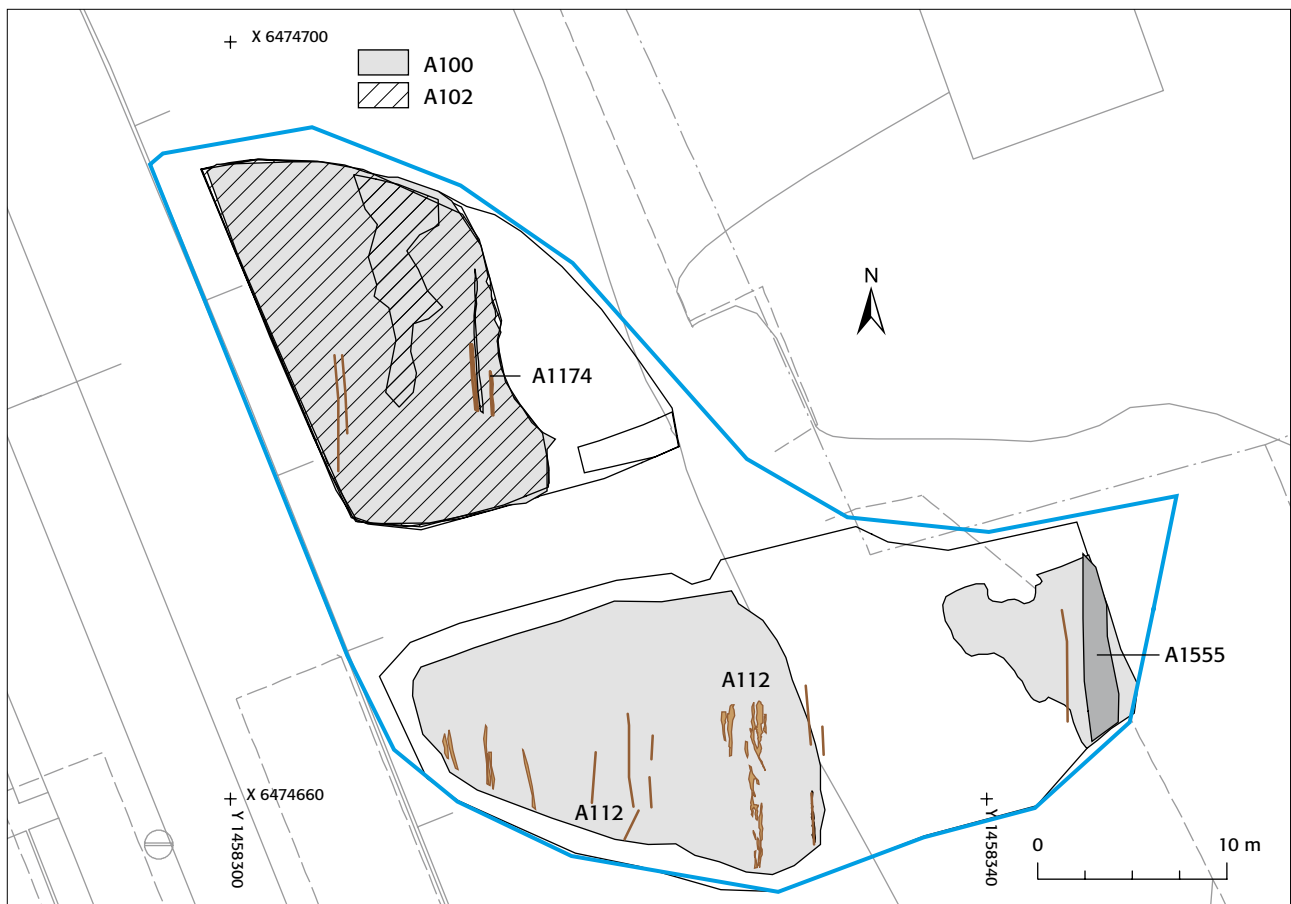

Fig 12. Plan fas 4. Skala 1:400.

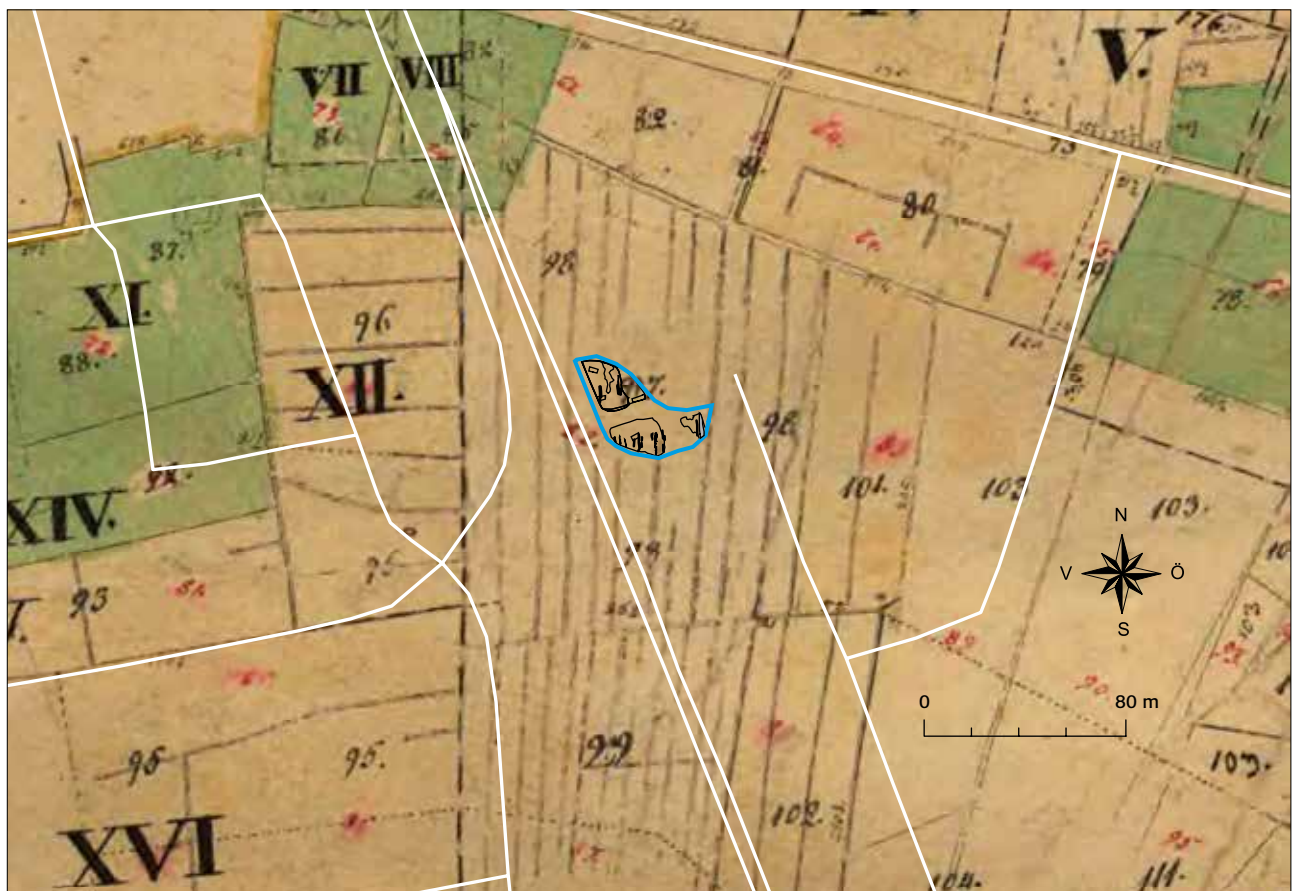

Fig 13. Laga skifteskarta och undersökningsområdet och de tydligaste strukturerna markerade. Skala 1:3000.

Även täckdiken AN1555 tolkas höra samman med fas 4. Täckdiken med tegelrör som avledare för vattnet blev vanligt under andra hälften av 1800-talet och förblev så fram till plastens era som inleddes under 1960-talet (Håkansson 1997:98).

I överytan till AL101/110 fanns det spadavtryck (AN102, AN111) som representerar en odlingsaktivitet yngre än årderbruksspåren och bör tillhöra områdets yngsta agrara brukandefas. Även i orörd mark syntes spår av spadstick i alla storlekar, vilket bör bero på brukandeteknik och ovanliggande lagers tjocklek. De flesta hade en tydlig fyllning av AL100 medan några hade en mörkare fyllning som mer liknade AL101/110. Det var dock svårt att avgöra om detta berodde på olika brukarperioder eller på tjocklek och närvaro av olika kulturlager. Eventuellt kan spadsticken tyda på att AL100 brukats i mindre enheter, typ kålgårdar. Spadsticken var särskilt tydliga på den nordvästra ytans södra del.

1830 upprättades en karta över laga skifte i södra skiftesgången i Skänninge, vilket inkluderar Vårfrulyckan. Skiftet innebar att ägor slogs samman för att skapa större sammanhängande enheter, vilket verkar stämma med de arkeologiska resultaten (se fig 13).

Kring 1910 bör brukandet av jorden inom undersökningsområdet ha upphört (se kap *Järnväg och industriområde – 1873 till idag*). Möjligen kan en del av spadsticken ha samband med järnvägsbygget. Även överytan av AL100 föreföll, särskilt i den norra delen, gropig av spadbruk. Detta tolkades höra samman med anläggandet av järnvägen eller industriområdet (Jfr Vistenagatan, denna rapportserie).

Fig 14. Spadstick synliga i överytan av L101.

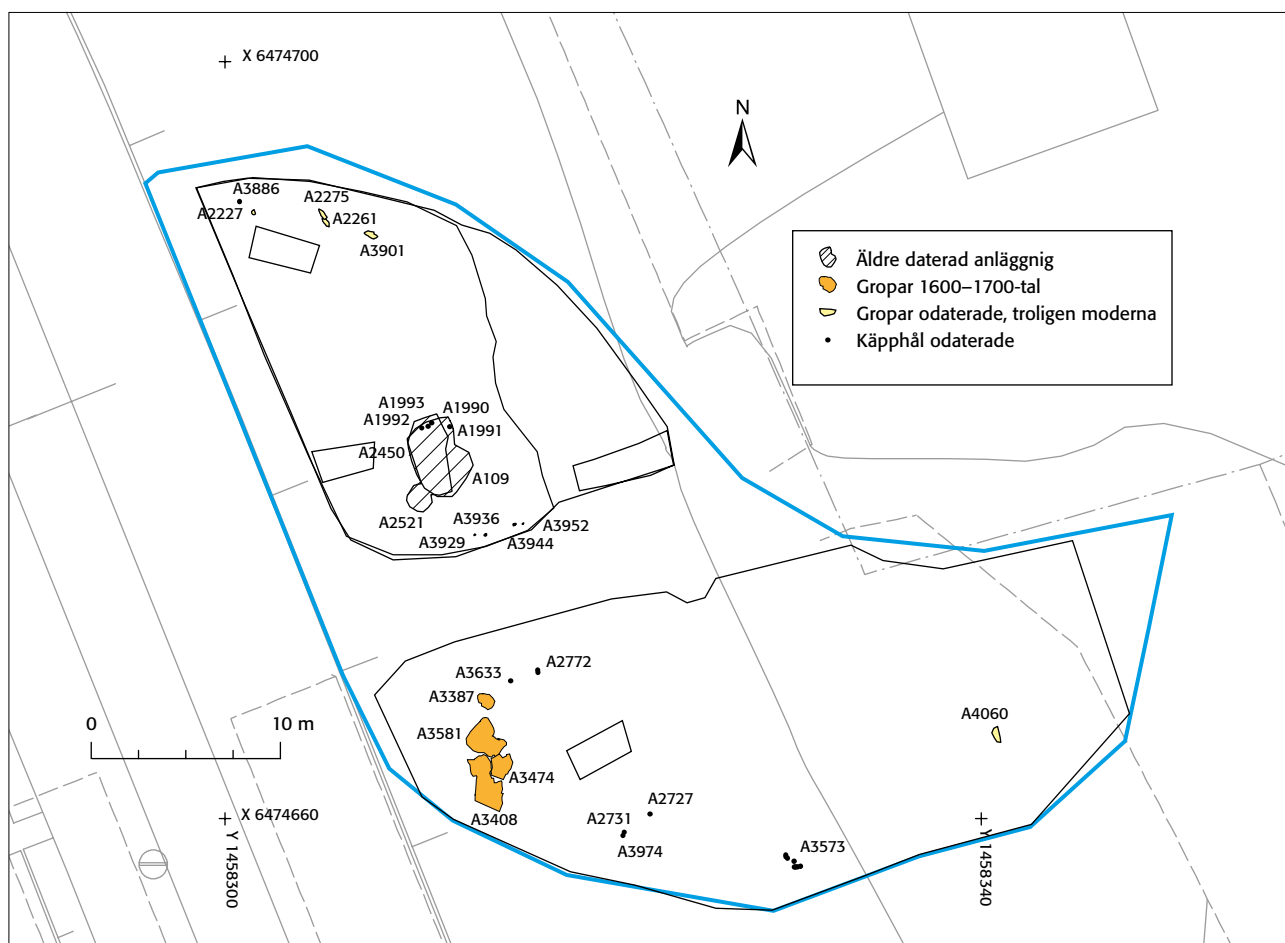

Fig 15. Äldre aktiviteter och odaterade lämningar Skala 1:400.

Övriga lämningar

Spår efter äldre aktiviteter

Kontexter

Nedgrävningar: AN2450, AN2521, AN3929, AN3936, AN3944, AN3952.

Lager: AL109.

Ett fåtal, diffusa och svårtolkade spår efter aktiviteter äldre än den första odlingen fanns inom undersökningsområdet. Fem avslag i flinta och två kärnor i kvarts indikerar viss aktivitet i området redan under stenålder.

På den norra ytan påträffades en flack grop med mindre nedgrävningar i själva gropen (AN2428, AN2450, AN2521) (se fig 15). Ställvis i gropen, främst i de något djupare nedgrävningarna, fanns ett mörkare bottenlager (AL109) som innehöll träkol och en skärvsten. Ett ^{14}C -prov från detta lager har daterats till *yngre bronsålder/äldre järnålder* i intervallet 760–410 f kr (Ua-27876, 2σ). Enda fynden var lite bränd lera (eller tegel?) som dessutom troligen kommer från en liten grop eller störhål i nedgrävningen och en skärvsten. Ett makroprov från bottenlagret har analyserats men kunde dessvärre inte bidra till tolkningen (P 7, se vidare bilaga 2). Dateringar från samma period finns från undersökningarna vid kriminalvårdsanstalten samt på andra sidan järnvägen (Feldt 2004:36, Wennström 2006:13).

Några anläggningar kan eventuellt karaktäriseras som mindre stolphål (AN3929, AN3936, AN3944 och AN3952). De var distinkta i plan och påträffades först då vi banat av årderspårerna (AN104), ca 0,04 meter ner i orörd mark, därav deras ringa djup. Det bör dock även tas i beaktande att man endast med svårighet kunde upptäcka anläggningar med samma fyllning som årderspårerna då de senare ännu inte schaktats bort. Följaktligen är stratigrafin för dessa anläggningar något osäker. Fiskben från fyllningen i AN3944 har ^{14}C daterats till 890–1160 e kr (Ua-27877, 2σ). Fiskben är dock något vanskligt som dateringsmaterial då det kan ge ganska stora differenser (upp till 500 år) beroende på i vilken sjö fisken levte (Strucke 2006, muntl uppg).

Medeltida hantverk/marknad?

Från undersökningen i Järnvägsparken finns ett fyndmaterial som har tolkats som spår efter någon form av marknads- och/eller hantverksaktiviteter. Fyndmaterial av delvis samma karaktär men i mycket mindre omfattning påträffades också inom kvarteret Magasinet. Spridningen av föremål och hantverksavfall av kopparlegering var inte helt jämnt fördelad inom undersökningsytan. På den sydvästra ytan fanns något fler fynd av kopparlegering, främst fynd som kan kopplas till hantverk som hantverksavfall och bleck, än på den norra ytan (se fig 18). På den sydvästra ytan fanns också den klart övervägande delen slagg. Slagg har dessutom en tydlig koppling till AL101/110. Den sydvästra delen av lagret innehöll överhuvudtaget mer fynd. Beror detta helt på gödslingen och en fullständigt slumpartad fördelning av föremålen eller kan det finnas andra förklaringar till spridningsbilden?

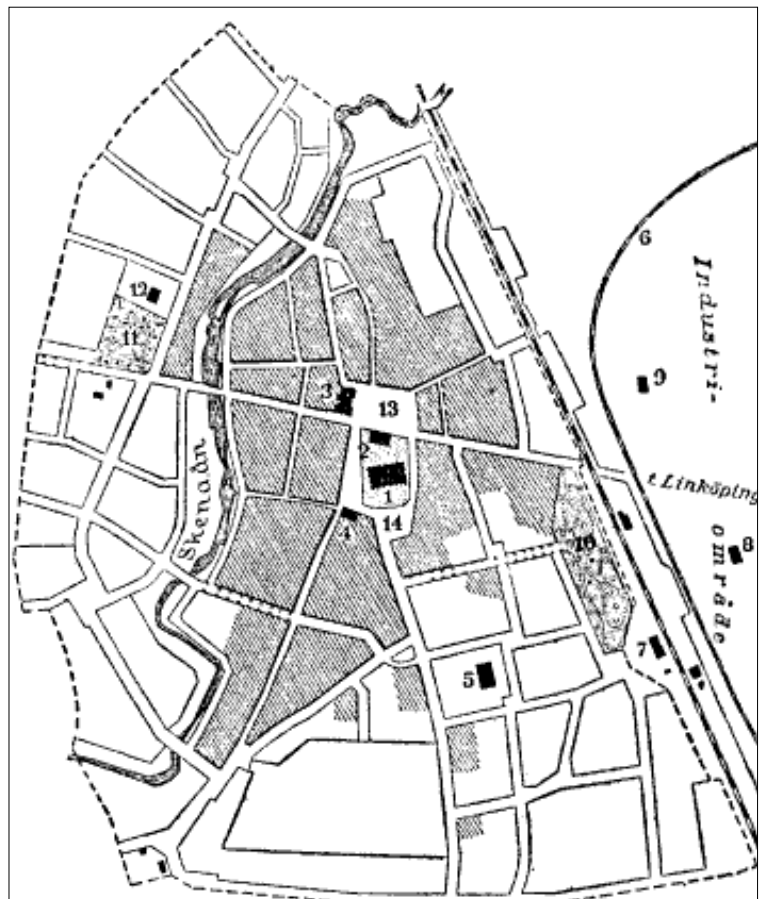
Några anläggningar som kan kopplas till bronsgjuteri påträffades ej. Om det funnits ett bronsgjuteri på platsen har detta antingen legat utanför undersökningsområdet eller förstörts av senare tiders odling. I samband med undersökningarna för Nya Motalagatan (Nya Motalagatan, denna rapportserie) påträffades också bronsgjuteriavfall och föremål av kopparlegering i odlingslagren. Så småningom återfanns själva gjutplatsen i det område med högst koncentration av fynd.

Som tidigare nämnts fanns även avfall från ben- och hornhantverk i odlingslagren (se fig 18). Enligt Maria Vretemark påminner detta om det stora material som tillvaratagits från undersökningarna norr om Skenaån, dvs avfall från en tillverkning, huvudsakligen av kammar, där revben, mellanhands- och mellanfotsben av nötdjur utgjort det viktigaste råmaterialet. Materialet från kvarteret Magasinet är dock litet och fragmentariskt och troligast är att detta hamnat på platsen i samband med gödsling och alltså inte som ett resultat av verksamhet direkt på platsen (se bilaga 1). Det fanns dock en viss rumslig skillnad även när det gäller detta material, då övervägande del återfanns på den norra ytan.

Fig 16 (ovan). Plan med sentida anläggningar.
Skala 1:400.

Fig 17 (t h). Karta över Skänninge ur
Nordisk familjebok (Nordisk familjebok,
<http://www.runeberg.org/nfcr/0684.html>, 060125).
Öster om det stora järnvägsspåret syns den numera
nedlagda järnvägen mellan Väderstad och Bränninge.

Gropar från 1600-, 1700-tal

Kontexter

Gropar: AN3387, AN3408, AN3474, AN3581.

På södra ytan påträffades fyra intill varandra liggande gropar. I fyllningen fanns kritpipsfragment och yngre rödgods med en datering till 1600–1700-talen (se fig 15). Groparnas fyllning kan alltså inte vara äldre än detta. Hägnaden som markerar gränsen mellan två tegar på storskifteskartan från 1779 går tvärs över ett par av groparna. Därmed kan de läsas tidsmässigt till mellan 1600-tal och ca 1780. Fyllningarna verkar delvis påverkade av vatten, vilket kan tyda på att groparna stått öppna. Innehållet i groparna avslöjar dessvärre inget om deras funktion. Möjligen kan det röra sig om sandtäkt men det förefaller i så fall märkligt att de är återfyllda med samma typ av material som grävts upp.

Järnväg och industriområde –1873 till idag

Kontexter

Stolphål: AN815, AN827, AN836, AN849, AN876, AN929, AN939, AN1047, AN1477, AN1509, AN1527.

Nedgrävningar: AN920, AN2261, AN2275, AN2288.

I samband med byggandet av järnvägen som invigdes 1873 och stationsområdet krävdes en hel del markarbeten. En del av de massor som lagts ovanpå den ursprungliga marknivån och därför täcker kulturlagren är kanske ett resultat av detta arbete. Avtrycken efter slipersen i områdets östra del är konkreta spår efter den järnväg som gått mellan Väderstad och Bränninge, via Skänninge (fig 16, 17). Järnvägen öppnades 1913 (Nordisk familjebok, <http://www.runeberg.org/nfcr/0684.html>, 060125). I sydöstra delen av undersökningsområdet var stora delar av kulturlagren förstörda, något som troligen skett i samband med anläggandet eller borttagandet av denna järnväg. Även anläggandet av industriområdet öster om undersökningsytan kan ha påverkat undersökningsområdet.

Fyndmaterialet

Fyndmaterialet var generellt mycket fragmentariskt. Detta är särskilt tydligt när det gäller **keramiken**. Dateringsmässigt uppvisade keramiken en tyngdpunkt i efterreformatorisk tid. Endast ett fåtal skärvor har daterats till medeltid (se bilaga 5). Den helt övervägande delen (92 procent) av keramiken från Magasinet utgörs av inhemska typer. Det rör sig i detta fall uteslutande om yngre rödgods och flintgods. Den totala frånvaren av östersjökeramik är en påtaglig skillnad i förhållande till undersökta områden i stadens norra del.

Ett par **glasfragment** kan också nämnas. F265 utgörs av ett blått glas med trådornamentik och kan möjligen tillhöra medeltidens mellersta eller senare fasen men förekommer även i förhistoriska sammanhang. F267 är en bottenskarva från en 4-sidig glasflaska, en form som blev vanlig under 1600-talet. Flaskan har troligen nyttjats till brännvin (Inledande del, denna rapportserie).

Metallfyndmaterialet och avfallsmaterialet från **benhantverk** har diskuterats tidigare under rubriken *Medeltida hantverk*. Där redovisas också skillnaden i rumslig spridning mellan de olika materialen. Ett föremål som kan nämnas särskilt är F70 som kan vara del av en medeltida **ring**. Ringen är ”fyrekantig” med en avkapad topp. Föremålet har möjliga paralleller i flera ringar i SHMs samlingar (SHM Inv.nr: 52, 2485, 8285). Ett fynd ingår i ett gotländskt skattfynd och beskrivs som ”gotländsk typ”. Dateringarna ligger i sent 1200-tal till 1300-tal.

Vid undersökningen framkom tre **mynt** samt ett brakteatliknande föremål. Mynten daterades samtliga till 1600–1700-tal.

Fig 18. Kartan visar fynd i lager och enstaka plogspår. Som bakgrund finns AL101/110 och AL103/113. Dessutom är grävenheter markerade där lagren undersökts för hand. Skala 1:400.

Förutom de inmätta fynden finns följande fyndposter:

Från AL100; 5 slagg, 12 järn och 1 bearbetat ben.

Från AL101; 6 slagg, 1 järn och 1 bearbetat ben.

UTVÄRDERING

Metodiskt genomförande i fält

Den planerade strategin för undersökningen av kulturlager var att frilägga dem i sin helhet och därefter undersöka dem i omvänd stratigrafisk ordning, vilket i stort också genomfördes. På grund av undersökningsplatsens specifika förhållanden med påförda massor var dock samtliga lager ej frilagda i sin helhet innan undersökningen av dem påbörjades.

Genom konsekvent avsökning med metalldetektor, provsällning av mindre ytor samt relativt mycket handgrävning av odlingslagren kunde skillnader i fyndspridningen inom lagren fångas upp. Särskilt inom AL101/110 märktes skillnader i fyndens rumsliga fördelning som annars ej varit möjliga att upptäcka.

Stor vikt lades vid att reda ut stratigrafiska förhållanden mellan odlingslager, årder- eller plogspår och lämningar efter konstruktioner som kunde kopplas till den agrara verksamheten. Då de rumsliga relationerna var mer svårfångade på grund av frånvaron av mer manifesta lämningar som diken har stora delar av tolkningen baserats just på de stratigrafiska relationerna.

Övriga anläggningar dokumenterades och undersöktes som planerat. Tolkning och/eller datering har inte varit möjlig att göra av samtliga lämningar.

Genomförande

Totalt kom ca 850 m², av den totala ytan på 1130 m², att undersökas. Detta berodde främst på att schaktningarna tog lång tid eftersom kulturlagren bitvis täcktes av mycket tjocka, i modern tid, påförda jordmassor. Ungefär mitt i området lämnades delar av den ursprungliga körvägen intakt. Utan den hade grävmaskinens tillgänglighet till området försvårats avsevärt och tanken var att kontinuerligt med hjälp av maskin lyfta bort resterande delar av undersökta och dokumenterade kulturlager. Utifrån förundersökningens resultat visste vi också att delar av området skulle vara förstört av sentida schakt. Det bedömdes att de stora odlingsstrukturerna som framkommit kunde undersökas tillfredsställande även om inte hela ytan togs upp. Ganska tidigt upptäcktes även att fyndmaterialet endast uppvisade vissa begränsade likheter med det som påträffades vid undersökningen i Järnvägsparken. Därför prioriterades delar av området bort och endast om något framkom som tydde på att dessa ytor kunde vara av avgörande betydelse för tolkningen av områdets historia skulle de schaktas fram. Undersökningen fokuserade på de agrara lämningarna. Plandokumentation, sektionsskisser och foto har upplevts som en lagom detaljeringsgrad i dokumentationen. Fotografering från hög höjd gav en bra uppfattning om årderspårens utbredning och utseende.

Resultat och måluppfyllelse

Samtliga påträffade anläggningar och kulturlager har dokumenterats men alla har ej kunnat tolkas och/eller daterats.

Lämningarna motsvarade inte riktigt de förväntningar som fanns efter resultaten från undersökningen tre år tidigare i *Järnvägsparken*. Fyndmaterialet från Kvarteret Magasinet var mindre omfattande men delvis av samma karaktär som fyndmaterialet från undersökningen i Järnvägsparken. I ett större resonemang kring marknadshandel i den här delen av Skänninges utkant kommer det dock att vara möjligt att problematisera fyndmaterialet i relation till övriga undersökta ytor. Det finns till exempel en del indikationer på metallhantverk, både i form av järnslag och bland annat klipp och gjutapp i kopparlegering.

Förhoppningen fanns också att undersökningen skulle ha potential att besvara frågor kring hur området hade nyttjats under romersk järnålder, då anläggningar som daterats till denna tidsperiod framkom vid undersökningarna i Järnvägsparken. Det är dock inte möjligt att sätta in undersökningens resultat i ett sådant sammanhang då inga fynd eller anläggningar påträffats som kan kopplas till denna tidsperiod.

Resultaten av undersökningen av de agrara lämningarna svarade bättre till förväntade resultat efter förundersökningen. I det fallet var resultaten kanske till och med över förväntan. Undersökningen har bidragit till och ökat möjligheterna att belysa en tidigare relativt outforskad del av det urbana sammanhanget, nämligen stadsjordarna.

KOMMANDE ARBETEN

Resultaten från undersökningen inom Kvarteret Magasinet kommer att diskuteras i relation till övriga delundersökningar i Skänningeprojektet samt till undersökningen vid Järnvägsstationen i Skänninge (Stibéus 2008). Materialet har potential att bidra till ett resonemang kring marknadsaktiviteter i den här delen av Skänninges utkant. Den aktuella undersökningen kommer dock framför allt att bidra när det gäller frågor som rör de agrara lämningarna och nyttjandet av stadsjordarna. Några exempel på intressanta frågor att arbeta vidare med är: När har olika förändringar skett i organisation och brukande? Vilka kvardröjande strukturer kan vi ana? Dessa frågor samt fler därtill kommer att behandlas mer djuplodande i kommande publikation.

En intressant fråga för framtida projekt skulle vara att jämföra denna ”urbana agrararkeologi” med resultat från undersökningar på landsbygden.

Linköping i april 2008

Sofia Lindberg

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Riksantikvarieämbetets dnr: 423-1891-2000

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 220-3775-00, 2002-08-16

Projektnummer: 1510189 (10340)

Intrasisid: 2005:094

Rapportnummer: 2009:9

Undersökningstid: 11 augusti–19 september 2005

Projektgrupp: Ylva Granath, Sofia Lindberg, Göran Tagesson, Magnus Stibéus

Exploateringsyta: 1130 m²

Undersökt yta: 840 m²

Läge: Ekonomiska kartan, blad 8F 4b Skänninge

Koordinatsystem: RT90 2,5 gon V

Koordinater för undersökningsytans mittpunkt: X6474674, Y1458319

Höjdsystem: RH00

Arkiv: Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm; foto U-4730:1–32.

Fynd: Fynd nr 1–298 samt 101 fyndenheter ben förvaras hos UV Öst i väntan på fyndfördelning.

REFERENSER

Tryckta källor

- Feldt, L. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för arkeologi och antik historia Uppsala universitet. Uppsala.
- Hagander, S. 1995. *Gärsgår'n i vårt landskap. Hantverk–historia–handledning*. Utbildningsgruppen. Grödinge.
- Hedvall, R. m fl. 2002. Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland, del 2. Motala-Mjölby. Västra Stenby, Fivelstad, Skänninge och Mjälby socknar. RAÄ rapport, UV Öst rapport 2002:8. Linköping.
- Hoppe, G. 1997. Jordskiftena och den agrara utvecklingen. I: *Agrar historia*. Larsson, M. P., Morell, M. & Myrdal, J. (Red.) LTs. Stockholm.
- Håkansson, A. 1997. Dränering, sjösänkning och ängsvattning. I: *Agrar historia*. Larsson, M. P., Morell, M. & Myrdal, J. (Red.). Stockholm: LT.
- Kaliff, A. & Carlsson, T. 2003. *Slättbygdsprojektet : Västra Östergötlands kulturlandskap i ett långtidsperspektiv : projektprogram för arkeologiska undersökningar med anledning av Banverkets planerade utbyggnad till dubbelspår av järnvägssträckan Mjölby–Motala*. Avd för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet. Rapport UV Öst 2003:18. Linköping.
- Kardell, Ö. 2004. *Hägnadernas roll för jordbruket och byalaget 1640–1900*. Acta Universitatis agriculturae Sueciae. Agraria 445; Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden/Kungl. Skogs- och lantbruksakademien 31. Stockholm: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.
- Karlsson, P. & Stibéus, M. 2003. *Järnvägsparken i Skänninge. Medeltid i stadens utkant*. Östergötland, Skänninge, Järnvägsparken, RAÄ 5. DAFF UV Öst 2003:2. Linköping.
- Larsson, S. 2000. *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890–1990*. Archaeologica Lundensia IX. Lund.
- Lundberg, A. 2000. "Jakten på den försvunna stratigrafin". I: *Att tolka stratigrafi. Det tredje nordiska stratigrafimötet. Åland 1999*. Eriksdotter, G., Larsson, S. & Löndahl, V. (Red.) Meddelanden från Ålands högskola Nr 11. Mariehamn.
- Projektprogram Banverksprojektet.
- Stibéus, M. *I Skänninges utkant – spår av medeltida marknad och agrara lämningar*. RAÄ rapport, UV Öst Rapport 2008:48. Linköping.
- Sporrong, U. 1997. Odlingslandskapet före 1750. I: *Agrar historia*. Larsson, M. P., Morell, M. & Myrdal, J. (Red.) LTs. Stockholm.
- Wennström, S. 2006. *Skänninges stadsjorlar. Förundersökning inför planerad pendeltågstation*. RAÄ rapport, UV Öst Rapport 2006:31. Linköping.

Källor på Internet

- Nordisk familjebok. Digital faksimilutgåva av första och andra utgåvan. 1876–1926.
<http://www.runeberg.org/nfcr/0684.html>, 060125
- Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev.
<http://www.statensarkiv.se/>, 080307
- Lantmäteriet.
<http://www.historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, 080310

Övriga

- Feldt, L. Rapport från undersökningar vid Kriminalvårdsanstalten i Skänninge. I manus.
- Strucke, U. 2006. Muntlig uppgift.
- Westling, C. 2005. Excerpt (Svenskt diplomatariums huvudkartotek, Internet) rörande jorlar vid Skänninge.
- Westling, C. 2006. Muntlig uppgift.

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar
